



בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

שתי בחינות במעמד הר סיני

לפרשת יתרו (על פי שיעורים של הרב יעקב מדן והרב אברהם שמאע)

ירד ה' לעיני כל העם על הר סיניי" (י"ט, יא), ואז התורה ניתנה בשישי בסיוון, או שמא נתקיימו דברי משה - "היו נכנים לשלשת ימים" (י"ט, טו), ואז התורה ניתנה דווקא בשביעי בו.

נעיין בפסוקים בתחילת פרק י"ט:

א בַּחֲדָשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַר סִינִי. ב. וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַר סִינִי וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַר וַיַּחֲנוּ-שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר. ג. וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל-הָאֱלֹקִים וַיִּקְרָא אֵלָיו ה' מִן-הָהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבָתֵּי יַעֲקֹב וְתִגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל. ד. אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם וְאֲשָׂא אֶתְכֶם עַל-כַּנְפֵי נְשָׁרִים וְאָבִא אֶתְכֶם אֵלַי. ה. וַעֲתָה אִם-שָׂמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְקִלִּי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-בְּרִיתִי וְהִיְתֶם לִי סֻגְלָה מִכָּל-הָעַמִּים כִּי-לִי כָּל-הָאָרֶץ. ו. וְאַתֶּם תִּהְיוּ-לִי מִמְּלַכְתַּת כְּהֲנִים וְגוֹי קְדוֹשׁ אֲלֶה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבַר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. ז. וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיִּשֶׂם לִפְנֵיהֶם אֶת כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ ה'. ח. וַיַּעֲנוּ כָּל-הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר-דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁבַּע מֹשֶׁה אֶת-דְּבָרֵי הָעָם אֶל-ה'.

הרב יעקב מדן טוען שעל פי פשטי המקראות, אפשר להגיע למסקנה שלישית, והיא שהתורה ניתנה בשלישי בסיוון. שהרי "בחדש השלישי... ביום הזה באו מדבר סיניי" (י"ט, א), ומייד עלה משה אל ה'. בו ביום (בא' בסיוון) אמר ה' למשה לצוות את בני ישראל על ההגבלה, וביום השלישי - כלומר, בג' בסיוון - ירד ה' באש על הר סיני ואמר את עשרת הדיברות.

חז"ל במדרשיהם (שבת פו ע"א - פז ע"א) עמדו על בעיה זו, ומילאו את שלושת הימים הראשונים של סיוון באירועים שונים.

- ביום הראשון נחו ישראל מעמל הדרך,
- בשני נאמר להם "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים",

זמן מתן תורתנו לא נכתב בפירוש, והקשר בינו לבין חג השבועות טעון הבהרה וליבון, שהרי אף לחג השבועות לא נקבע יום בחודש, וזמנו הוא ביום החמישים לט"ז בניסן, יום הקרבת העומר, וממילא יומו בחודש תלוי בשאלת עיבור החודשים.

לפי הנחתו של בעל 'סדר עולם' (המקובלת על כל הסוגיות בגמרא), ש' בניסן היה שבת הגדול, יום ט"ז בניסן היה יום שישי בשבת והתורה ניתנה בשבת - הרי היה מתן תורה ביום נ"א ליום הקרבת העומר ולא בחג השבועות.

הגמרא במסכת שבת (פו ע"א - פח ע"א) דנה באריכות בשאלה באיזה יום בחודש ניתנה התורה, ומביאה בכך מחלוקת בין ר' יוסי, הטוען שבז' בסיוון ניתנה התורה, לבין רבנן, הסוברים שהיא ניתנה בו' בסיוון.

ת"ר בששי בחדש ניתנו עשרת הדברות לישראל רבי יוסי אומר בשבעה בו אמר רבא דכולי עלמא בר"ח אתו למדבר סיני כתיב הכא) שמות יט (ביום הזה באו מדבר סיני וכתוב התם) שמות יב (החדש הזה לכם ראש חדשים מה להלן ר"ח אף כאן ר"ח ודכולי עלמא בשבת ניתנה תורה לישראל כתיב הכא) (שמות כ) זכור את יום השבת לקדשו וכתוב התם) שמות יג (ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה מה להלן בעצומו של יום אף כאן בעצומו של יום כי פליגי בקביעא דירחא רבי יוסי סבר בחד בשבא איקבע ירחא ובהד בשבא לא אמר להו ולא מידי משום חולשא דאורחא בתרי בשבא אמר להו) (שמות יט) (ואתם תהיו לי ממלכת כהנים תלתא אמר להו מצות הגבלה בארבעה עבוד פרישה ורבנן סברי בתרי בשבא איקבע ירחא בתרי בשבא לא אמר להו ולא מידי משום חולשא דאורחא בתלתא אמר להו ואתם תהיו לי בארבעה אמר להו מצות הגבלה בה' עבוד פרישה

כלומר לכל הדעות, החלו ימי ההגבלה בד' בסיוון. המחלוקת היא האם נתקיימו דברי ה' - "כי ביום השלישי

כלומר רש"י מבין, שפס' ט' הוא תשובה לדברי ה', שאמר שהוא ידבר עם משה לבדו והעם ישמע זאת ויאמין במשה כנביא ה'. אולם מהיכן נטל רש"י את תשובת העם לדברי ה'?

הרב מדן מציע שרש"י למד זאת מההבדל שבין תשובת העם בפרשתנו - "כל אשר דבר ה' נעשה", לדברי דברי העם בתיאור מעמד הר סיני בסוף פרשת משפטים - "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" (כ"ד, ז). משמע, שרצונם אף לשמוע את אשר דיבר ה', ולא רק לעשותם.

וממשיך הרב מדן ומסביר שמסתבר, שרש"י למד את 'מחאת' העם על דברי ה' מן הסתירה שבין דברי ה' למשה בפסוק ט' -

"הנה אנכי בא אליך... בעבור ישמע העם בדברי עמך"
לבין דבריו בפסוק י"א:

"כי ביום השלשי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני".

בתחילה רצה ה' לדבר עם משה לבדו, אך בעקבות מחאת העם - הוא דיבר עם כל בני ישראל.

ואכן, הרמב"ם (הלי' יסודי התורה ח', א) הבין שעיקרו של מעמד הר סיני היה האמונה בנבואת משה, וכפי שמשמע מפסוק ט'. לעומתו, ריה"ל בספר הכוזרי ראה את עיקר המעמד בהפיכת כל העם לנביאים, וכפי שמשמע מפסוק יא.

רש"י, כאמור, ראה את האפשרות שהקב"ה יתגלה למשה בלבד כיהווא אמינא', כאפשרות שלא התממשה, ואת ההתגלות לעיני כל העם - כמסקנה.

ומסביר הרב מדן שההפרש בין היהווא אמינא' לבין המסקנה עשוי לבאר את הצורך בשישה ימים שלמים בראשית חודש סיוון עד יום מתן תורה.

בראש חודש סיוון, בעת שהגיעו בני ישראל למדבר סיני - ייתכן שאכן נחו מעמל הדרך, כדברי הגמרא, אך משה עלה מייד אל הקב"ה. טרם עלייתו אל ההר, היה עליו להכין עצמו במשך שלושה ימים, שהם זמן ההכנה בכל המקרא לפני קבלת פני שכינה (כמו למשל בפרשת העקדה). אילו כך היה - אכן התורה הייתה ניתנת לעם ישראל בשלישי בסיוון. אך בני ישראל לא הסתפקו בכך, ודרשו שהקב"ה יתגלה אליהם. לצורך זה, היה עליהם להכין את עצמם במשך שלושה ימים נוספים. משה הכין עצמו בימי א', ב' וג' בסיוון, ובני ישראל הכינו עצמם בימים ד', ה' וו' בו. ואז - ביום השישי - ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני.

אך בהמשך הפרשה מתברר שאף היהווא אמינא' של הקב"ה לא הייתה מיותרת. על מנת להסביר נדון בפסוקי מעמד הר סיני (י"ט, י-יט) נראים כסותרים את הפסוקים שאחריהם (י"ט, כ-כד), ואף שילובם כסיפור אחד - קשה עד מאוד.

• בשלישי נאמרה להם מצות הגבלה

• ברביעי עשו פרישה

השאלה העולה מכך היא ברורה: מה ראו חז"ל להרחיב את הזמן עד מתן תורה, לתת יום (שלא נזכר) למנוחה ולפצל את שאר הדיבורים לימים שונים, ולא "לדחוס" את הדברים, כפשטם של מקראות, לשלושת הימים הראשונים של חודש סיוון?

ומסביר הרב מדן שיתכן, שהצורך של חז"ל לדחות את מתן התורה עד ל' בסיוון נובע מהנאמר (בשמות כ"ד טז):

"וישפך כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים, ויקרא אל משה ביום השביעי".

ואמנם, המפרשים שם נחלקו האם ששת הימים הללו הם ששת הימים שלפני מתן תורה (כדעת רמב"ן ורס"ג), או ששת הימים הראשונים מתוך הארבעים שלאחר מתן תורה (ראב"ע). ורש"י הביא את שתי הדעות על האתר:

ויכסהו הענן (, -יומא ד) **רבתינו חולקין בדבר, יש מהם אומרים אלו ששה ימים שמר"ח עד עצרת יום מתן תורה, [רש"י ישן]**

ויקרא אל משה ביום השביעי - **לומר עשרת הדברות ומשה וכל בני ישראל עומדים אלא שחלק הכתוב כבוד למשה (יומא שם (וי"א ויכסהו הענן למשה ו' ימים לאחר עשרת הדברות והם היו בתחלת מ' יום שעלה משה לקבל הלוחות ולמדך שכל הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה ו' ימים**

הרב מדן מציע שהתשובה לשאלתנו עולה מן הכפילות שכבר עמד עליה רש"י, כפילות המביעה מתח בין שני קטבים (שמות י"ט, ח-ט).

"ויענו כל העם יחדו ויאמרו - כל אשר דבר ה' נעשה; וישב משה את דברי העם אל ה': ויאמר ה' אל משה - הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם; ויגד משה את דברי העם אל ה'."

התורה כותבת שמשה השיב את דברי העם אל ה', ושבה וכותבת שמשה הגיד לה' את דברי העם. רוב המפרשים ביארו את הכפילות הזו בדרכים טכניות, אך רש"י טען שאלו הם שני אירועים שונים: "וישב משה" התרחש ביום השלישי (י"ט, ח), ואילו "ויגד משה" - ביום הרביעי (י"ט, ט). "וישב משה" נאמר על "כל אשר דבר ה' נעשה", ואילו "ויגד משה" (רש"י י"ט, ט)

"תשובה על דבר זה שמעתי מהם, שרצונם לשמוע ממך. אינו דומה השומע מפי שליח לשומע מפי המלך. רצוננו לראות את מלכנו".

סיני אל ראש ההר ויקרא ה' למשה אל ראש ההר, "הווה אומר: ירידת השכינה מצומצמת יותר, מבחינת מקום גילוייה .

כמו כן, התיאור הראשון רווי בתיאורי חרדה: "ויחרד כל העם אשר במחנה" (טז) "ויחרד כל ההר מאד" (יח). וכן בגילויים המטילים אימה: "ויהי קלת וברקים וענן כבד... וקל שפר חזק מאד... והר סיני עשן כלו... ירד עליו ה' באש ויעל עשנו כעשן הכבשן... ויהי קול השפר הולך וחזק מאד". לעומת זאת, מן התיאור השני, נעדר כל ביטוי דומה. נמצינו למדים, שגם במובן זה גילוי השכינה שבתיאור זה מצומצם יותר .

קו זה נמשך גם באיום המוטל על העם. בתיאור הראשון ארבע לשונות מיתה: "כל הנגע בהר מות יומת... סקול יסקל... יירה יירה... לא יחיה", ששלוש מהן כפולות במקור מוחלט ובפועל. בתיאור השני אין לשונות מיתה באותה עוצמה וחריפות, אלא פעמיים מופיעה הלשון "פן יפרץ" (כב, כד). ופעם אחת "ונפל ממנו רב" (כא).

אף תוכן האזהרה והאיסור חריף יותר בתיאור הראשון: "השמרו לכם... ונגע בקצהו... כל הנגע". בתיאור השני סגנון האזהרה מורה שעיקר האיסור הוא בעצם העלייה להר ובראיית פני שכינה: "פן יהרסו אל ה' לראות" (כ"א) וכן "אל יהרסו לעלות אל ה'" (כ"ד)

בחינה מעמיקה יותר של הדברים מעמידתנו על עניין נוסף: בתיאור הראשון, שבו כאמור, גילוי השכינה מלווה באימה ובמורא גדולים, אף משה רבנו אינו עובר את גבול ההר! כל העם כולו עומד באותה רמה של קרבה: "ירד ה' לעיני כל העם"; "והתורה מזהירה, "אם בהמה אם איש לא יחיה", ואינה מוציאה את משה מן הכלל! ואכן בשעת ההתגלות, משה אך מוציא את העם לקראת הא-לוהים מן המחנה, והוא בכללם, ועל כולם נאמר "ויתיצבו בתחתית ההר". ואמנם הגיוני ומסתבר הדבר, שאף מרע"ה אינו יכול לבוא אל מקום שכינה גופו. לעומת זאת בתיאור השני, שבו גילוי השכינה מצטמצם

לראש ההר, ושפוחתים בו האימה והמורא, ניתנת רשות למשה ולאחרן לעלות אל ההר, ואולי אף לכוהנים (נקודה זו תלויה בביאור פשוטו של פסוק כב, וכן בשאלת פיסוקו של פסוק כד - ועיין רש"י לפס' כב וכד ובמקורו במכילתא דר"י; רשב"ם לפס' כב; ראב"ע לפס' כב) נקודת הבדל משמעותית נוספת היא, שההתגלות שבתיאור הראשון נועדה להיות למראה עיני כל העם: "ירד ה' לעיני כל העם", אולם בתיאור השני ראיית העיניים הריהי חטא: רד העד בעם פן יהרסו אל ה' לראות .

במסגרת תיאור מעמד מתן תורה בפרשת יתרו (שמות י"ט), מתוארת פעמיים ירידתו של הקב"ה על הר סיני ועמה ההוראות השונות הנלוות אליה

הפעם הראשונה - בפסוקים י-יט (והירידה עצמה בפס' יח)

י וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵךְ אֶל-הָעָם וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר וּכְבָסוּ שְׂמֹלֹתָם. יא וְהָיוּ נֹכְחִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פִּי בְיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרֵד ה' לְעֵינֵי כָל-הָעָם עַל-הַר סִינִי. יב וְהִגַּבְתָּ אֶת-הָעָם סָבִיב לְאָמֹר הַשְּׁמֵרוּ לָכֶם עֲלוֹת בְּהָר וּנְגַע בְּקֶצְהוּ כָל-הַנְּגַע בְּהָר מוֹת יוּמָת. יג לֹא-תִגַּע בּוֹ יָד בְּי-סִקּוֹל יִסְקַל אוֹ-יָרֵה יִרְהֵה אִם-בְּהֶמָּה אִם-אִישׁ לֹא יִחִיָּה בְּמִשְׁךְ הַיָּבֵל הַמָּה יַעֲלוּ בְהָר. יד וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן-הָהָר אֶל-הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת-הָעָם וַיְכַבְּסוּ שְׂמֹלֹתָם. טו וַיֹּאמֶר אֶל-הָעָם הָיוּ נֹכְחִים לְשִׁלְשֵׁת יָמִים אֶל-תִּגְשׁוּ אֶל-אֲשֶׁה. טז וַיְהִי בְיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִיַת הַבְּקָר וַיְהִי קֶלֶת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל-הָהָר וְקַל שֹׁפָר חָזַק מְאֹד וַיִּחַרֵד כָּל-הָעָם אֲשֶׁר בְּמַחֲנֵה. יז וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת-הָעָם לְקִרְיַת הָאֱלֹהִים מִן-הַמַּחֲנֵה וַיִּתְיַצְבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר. יח וְהָרַסוּ עֵשֶׂן פְּלוּ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יֵרֵד עֲלֵיו ה' בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׂנוּ כְּעֵשֶׂן הַכִּבְשָׁן וַיִּחַרֵד כָּל-הָהָר מְאֹד. יט וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחִזַּק מְאֹד מֹשֶׁה יִדְבֹר וְהָאֱלֹקִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל .

והפעם השנייה - בפסוקים כ-כח (והירידה עצמה בפס' כ)

כ וַיֵּרֶד ה' עַל-הַר סִינִי אֶל-רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל-רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה. כא וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה רֵד הָעֵד בְּעַם פֶּן-יִהְרָסוּ אֶל-יְהוָה לְרְאוֹת וְנִפְל מִמֶּנּוּ רַב. כב וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנֹּגְשִׁים אֶל-ה' יִתְקַדְּשׁוּ פֶן-יִפְרֹץ בָּהֶם ה' כִּי וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-יְהוָה לֹא-יִוָּכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל-הַר סִינִי כִּי-אֲתָה הַעֲדַתָּה בְּנוֹ לְאָמֹר הִגַּבְלָה אֶת-הָהָר וַקִּדַּשְׁתּוּ. כד וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי ה' לֵךְ-רֵד וְעֲלִיתָ אֲתָה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אֶל-יְהִרְסוּ לַעֲלֹת אֶל-ה' פֶּן-יִפְרֹץ-בָּם. כה וַיֵּרֶד מֹשֶׁה אֶל-הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם .

בתיאור הראשון (בפסוקים י-יט) מדגיש הכתוב שמקום ירידת השכינה הוא הר סיני כולו, כפי שמפורש בפסוק יח - "והר סיני עשן כלו", ובהמשכו של אותו כתוב - "ויחרד כל ההר מאד". כן משתמע מפשוטי פסוקים י"א "ירד... על הר סיני" וט"ז "וענן כבד על ההר". מתוך האמור, מובנת גם האזהרה שבפסוק יב: "השמרו לכם עלות בהר ונגע בקצהו"-אפילו בקצהו. וכך גם מובנת ההדגשה שבפס' יז - "ויתיצבו בתחתית ההר". לעומת זאת, בתיאור השני מדגיש הכתוב שמקום ירידת השכינה הוא ראש ההר. כך בפסוק כ: "וירד ה' על הר

"ולכן ציווה אותם להתקדש... לקראת שמיעת דבר הא-לוהים. והם התקדשו וזימנו עצמם למדרגה אשר בה ימצאו ראויים למעמד הנבואה... בדבר הא-לוה אל כולם פנים בפנים... קדמו להתגלות אותות עצומים... והנה שמע העם דיבור א-לוהי מפורש בעשרת הדיברות..."

ובדברי הרמב"ם (פ"ח מהל' יסודי התורה, ה"א):
"במעמד הר סיני שעינינו ראו ולא זר, ואזנינו שמעו ולא

אחר האש והקולות והלפידים"...

ואולם, היכול כל בשר לעמוד באור הגדול? היש בכוחו של אדם הגם שמקדש עצמו, לעלות ולבוא, להגיע ולראות? לכך נצטמצמה שכינה, ובאה ירידתה בתיאור שני - בצורה חלשה יותר - אל ראש ההר בלבד, ולא נועדה להיראות אלא לנבחרי העם, בעלי ההכנה הרוחנית ההולמת.

כאן משתקפת האידיאה התולה את חזיון הא-לוה בהכנה רוחנית מדוקדקת כשל משה ואהרן. ונבואה אינה חלה על ציבור שלם כאחד באותה רמה, אלא, כדברי הרמב"ם (מו"נ, ח"ב, פ"ג):

"במעמד הר סיני לא היה כל המגיע למשה הוא כולו המגיע לכל ישראל, אלא הדיבור למשה לבדו, ולפיכך בא כל לשון עשרת הדיברות בלשון היחיד הבודד, והוא ע"ה יורד... ומודיע לבני אדם מה ששמע. אמרה תורה אנכי עומד בין ה' וביניכם בעת ההיא להגיד לכם את דבר ה'."

וכן בדברי ריה"ל (כוזרי, שם):

"אמנם לא היה בו בעם כוח ככוחו של משה לראות את המראה הגדול ההוא פנים בפנים"

לאור דברינו נעמוד על שאלה נוספת שעסקו בה חז"ל ופרשניו הראשונים: האם נאמרו עשרת הדיברות מאת ה' ישירות לעם, או שמא עמד משה כמתווך, קיבל את דברי ה' ומסרם לעם. (ראה שה"ש רבה פרשה א' לפסוק ישקני מנשיקות פיהו; רש"י לפסוק יט; ראב"ע לפרק כי פסוק א, רמב"ם, יסוה"ת, פ"ח ה"א; מו"נ, ח"ב, פ"ג; ועוד.) לכאורה, תלויה שאלה זו בדיונונו: לפי התיאור הראשון ראויים דברי ה' להיאמר ישירות לעם, ואילו לפי התיאור השני ראויים הם להיאמר למשה, וממנו יימסרו לעם. בפרשת יתרו הותירה התורה את השאלה עלומה תחת מעטה כבוד של ערפל. התיאור הראשון נחתם במלים הסתומות: "משה ידבר והא-להים יענו בקולי" (נחלקו המפרשים בביאורן: ראה רש"י, רשב"ם, ראב"ע ורמב"ן כאן, ועוד) התיאור השני נחתם ב"יורד משה אל העם ויאמר אלהים" - ולא נאמר מה אמר (אף כאן נחלקו הפרשנים בשאלה; ראה רש"י, רשב"ם ועוד). ואחריו בא

מכאן אף נגזר הבדל נוסף. בתיאור הראשון, חובת ההתקדשות מוטלת על כל העם: "לך אל העם וקדשתם... וירד משה מן ההר אל העם ויקדש את העם" (י, יד). ואילו בתיאור השני אין חובת התקדשות על העם אלא "וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו" (כב - נקודה זו אמנם תלויה בפירושו של הפסוק)

ומסכם הרב אברהם שמאע ואומר:

כללו של דבר: בתיאור הראשון ישנו גילוי שכינה בעל עוצמה רבה, החל על הר סיני כולו והבא לעיני כל העם ומחייב את התקדשותו. גילוי זה מטיל אימה ומורא הן בגילוייו (אש וקולות), הן באזהרותיו ("ונגע בקצהו") והן בעונשיו ("אם בהמה אם איש לא יחיה"). מסגרת תיאור זו אינה מבדילה ומחלקת בין משה לבין העם. לעומתו בא התיאור השני, ובו מצטמצם גילוי השכינה אל ראש ההר. שוב אין הוא בא לעיני כל העם (ואדרבה, ראיית העם נחשבת חטא), ואין העם מצווה להתקדש. מצטמצמים בו גילויי האימה, וחלקם אף נעדרים. צמצום זה כאמור, לא בכדי הוא בא, אלא מאפשר הוא כניסה של משה ואהרן (ואולי אף הכהנים) אל ההר. נבין עתה גם את פשרה של חזרת האזהרה מאת הקב"ה למשה בפס' כא, חזרה מוזרה שאף מרע"ה תמה אודותיה בפס' כג. דווקא צמצום פני שכינה ומתן אפשרות הכניסה להר לחלק מן העם, יכול שימעט את תוקפו של האיסור שהוטל בפסוקים יב-יג. ושמה ילמד העם שדבר שהיה בכלל (איסור כניסה להר אפילו למשה ולאהרן), ויצא מן הכלל, לא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא, ומשהותרה הרצועה, ילמד העם היתר לעלות אל ההר לחזות פני שכינה! לכך צריך היה הקב"ה לחזור ולהזהיר - "רד העד בעם פן יהרסו..." (כא) (בפנים אחרות בואר העניין ברש"י לפס' כג-כד, ברשב"ם לפס' כג ובראב"ע לפס' כג)

ונשאלת השאלה: מהי הבחינה הרעיונית שבא כל תיאור לבטא?

ומסביר הרב אברהם שמאע שהתיאור הראשון מבטא את האידיאה בדבר היות עם ישראל עם של נביאים. כל העם כולו עומד במחזה המתגלה במלוא העוצמה. והאזהרות החמורות שנזכרו - כל עצמן לא באו אלא דווקא על שום הגילוי העז. שכן במקום אור פני מלך חיים, כל פגם דק עלול חלילה לגרום פורענות. אידיאה זו היא התכלית הישראלית הנשגבת בעבודת ה', ולתכלית זו זכה כל העם כולו במעמד הנשגב ההוא. כך גם מדגישים בעלי מחשבה כריה"ל (כוזרי, מאמר ראשון, פז, בתרגום י" אבן שמואל):

תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו: ויעמד העם מרחק, ומשה נגש אל הערפל אשר שם הא-לוהים".
(כ', יד-יז)

"וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר, ויקרא ה' למשה אל ראש ההר ויעל משה: ויאמר ה' אל משה - רד העד בעם, פן יהרסו אל ה' לראות ונפל ממנו רב: וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו פן יפרץ בהם ה': ויאמר משה אל ה' - לא יוכל העם לעלת אל הר סיני, כי אתה העדתה בנו לאמר הגבל את ההר וקדשתו: ויאמר אליו ה' - לך רד, ועלית אתה ואהרן עמך, והכהנים והעם אל יהרסו לעלת אל ה' פן יפרץ בם: וירד משה אל העם, ויאמר אלהים". (י"ט, כ-כה)

"לא תשא את שם ה' א-לוהיך לשוא, כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא: וכו': לא תחמד בית רעך; לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך". (כ', ו-יג)

סדר זה של הפסוקים מחלק את מעמד הר סיני לשניים. חלקו הראשון - על פי רצונם של ישראל, וחלקו השני - על פי תוכניתו המקורית של ה'. בחלקו הראשון של המעמד, ירד ה' אל כל ההר, וכל ההר נתמלא מכבודו **לעיני בני ישראל**. התיאור של חלק זה של המעמד מפחיד: הוא כולל קולות וברקים, קול שופר חזק, ענן כבד, עשן כבשן ותיאורים של חרדה ומוות לנוגע אף בקצה ההר. כך שמעו כל ישראל את שני הדיברות הראשונים, שנאמרו להם בלשון מדבר, בגוף ראשון.

בני ישראל לא עמדו בעוצמת המעמד, ולאחר שני הדיברות הללו ניגשו אל משה ובקשו שידבר הוא. העם עמד מרחוק, ומשה ניגש אל הערפל. השכינה נצטמצמה לראש ההר, משה עלה לשם כדי לשמוע את קול ה' ועל העם נאסר לעלות בעקבותיו. בראש ההר נאמרו למשה שמונת הדיברות האחרונים, ומשה אמרם לעם בלשון נסתר, בגוף שלישי, באווירה רגועה יותר. אך בסדר הכתוב בתורה, חיברה התורה את עשרת הדיברות למקשה אחת.

לסיכום שיטת הרב מדן: מלכתחילה - הקב"ה הציג שהוא ידבר עם משה והעם יאמינו במשה כנביא ה', וממנו יקבלו את התורה, כפי שעולה מהרמב"ם ביסודי התורה פ"ח. כאמור, מייד עם הגעתם למדבר סיני - משה החל בהכנת עצמו ליום השלישי, שבו יתן ה' את התורה על ידו. אך העם ביקש לשמוע בעצמו, ונצטוו להתכונן שלושה ימים נוספים, עד ו' בסיוון. העם החל בשמיעת הדיברות, אך לא עמד לו כוחו לשומעם, ובדיבור השלישי חזר הקב"ה ודיבר עם משה בלבד.

הפסוק "וידבר א-להים את כל הדברים האלה לאמר" ולא נאמר למי אמרם.

מבלי להיכנס לתיאור מעמד הר סיני שבספר דברים, רק נציין ששתי האפשרויות למסירת עשרת הדיברות, באו **שתיהן** ברצף של שני פסוקים הנראים לכאורה - סותרים: (דברים ה' ד'-ה'): :

"פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש"-"אנכי עמד בין ה' וביניכם בעת ההיא להגיד לכם את דבר ה'"
פרשנינו עמלו ליישב קושי זה (ראה דברי ראב"ע, רמב"ן, ועוד), אולם, ייתכן כי הסתירה מבטאת את שתי הדרכים למסירת עשרת הדיברות, שתי דרכים הקשורות בהתאמה לשתי הבחינות שהוצגו לעיל.

ואם ישאל השואל, כיצד נתממשו שתי הבחינות (המשתקפות בשני התיאורים) במציאות. לכך נשיב כי ייתכן כריה"ל (כוזרי, שם), שהעם כולו ראה את ההתגלות, ואף שמע את כל עשרת הדיברות מפי הגבורה, אלא שלא השיג בנבואה מה שהשיג משה. וייתכן כרמב"ם (יסוה"ת, שם מו"ג, שם) שאמנם כל העם חזה באש קולות ולפידים, אולם הדיבור בעשרת הדיברות לא בא אלא למשה לבדו. וייתכן כרש"י (לפס' יט), שלא שמע העם מפי הגבורה אלא 'אנכי' ולא יהיה, ושאר שמונה דיברות באו בתיווכו של משה. ותיתכנה עוד דרכים נוספות לפי הבנת המעיין (וראה ראב"ע לפס' יז, יט ולתחילת פרק כ'; רמב"ן לפס' יט; ועוד)

הרב מדן מציע לסדר את הפסוקים על פי סדר האירועים באופן הבא:

"וירד משה מן ההר אל העם, ויקדש את העם ויכבסו שמלתם: ויאמר אל העם - היו נכנים לשלשת ימים, אל תגשו אל אשה: ויהי ביום השלישי בהית הבקר, ויהי קלת וברקים וענן כבד על ההר וקל שפר חזק מאד, ויחרד כל העם אשר במחנה: ויוצא משה את העם לקראת הא-לוהים מן המחנה ויתיצבו בתחתית ההר: והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו ה' באש, ויעל עשנו כעשן הכבשן ויחרד כל ההר מאד: ויהי קול השופר הולך וחזק מאד, משה ידבר והא-לוהים יעננו בקול". (י"ט, יד-יט)

"וידבר א-לוהים את כל הדברים האלה לאמר: אנכי ה' א-לוהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים; לא יהיה לך א-לוהים אחרים על פני... ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשומרי מצותי". (כ', א-ה)

"וכל העם ראים את הקולות ואת הלפידים ואת קול השפר ואת ההר עשן, וירא העם ויגעו ויעמדו מרחק: ויאמרו אל משה - דבר אתה עמנו ונשמעה, ואל ידבר עמנו א-לוהים פן נמות: ויאמר משה אל העם - אל תיראו, כי לבעבור נסות אתכם בא הא-לוהים ובעבור